

FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ POPULÁCIE POD VPLYVOM PANDÉMIE KORONAVÍRUSU A DOPADY PANDÉMIE NA FINANČNÉ ZDRAVIE SPOLOČNOSTI

Ján Pitoňák

FINANCIAL LITERACY OF THE POPULATION UNDER THE INFLUENCE OF THE CORONAVIRUS PANDEME AND THE IMPACT OF THE PANDEME ON THE FINANCIAL HEALTH OF SOCIETY

ABSTRAKT

Pandémia koronavírusu významným spôsobom zasiahla aj zdravie verejných a súkromných financií a odzrkadlila sa na finančnej gramotnosti populácie. Výpadky primárneho, sekundárneho i terciárneho vzdelávania, zrušené kurzy, presun výučby do online prostredia, ktoré je bohužiaľ vzdialenejšie dospelej a staršej populácií, spôsobil takmer na rok a pol výpadok finančného vzdelávania, nakoľko pozornosť sa začala sústrediť na iné oblasti. Zároveň sa však výrazným spôsobom zvýšil tlak na spotrebiteľov, občanov a racionalitu ich rozhodnutí pri správe osobných financií, úspor a ich investovaní do hnutel'ného či nehnuteľného majetku. Môžeme tak tvrdiť, že pandémia ešte zvýraznila rizika, ktoré nízka úroveň finančnej gramotnosti v spoločnosti má. Zámerom nášho príspevku je prezentácia vybraných dátových a štatistických údajov na ktorej budeme demonštrovať potrebu posilnenia finančného vzdelávania najmä v čase kríz, akými nepochybne pandémia bola a pretrváva.

Kľúčové slová: finančné vzdelávanie, pandémia, koronavírus, COVID-19, úspory, finančné zdravie, verejné financie, investovanie, nehnuteľnosti, ceny,

ABSTRACT

The coronavirus pandemic has also had a significant impact on the health of public and private finances, reflecting the financial literacy of the population. Outages of primary, secondary and tertiary education, canceled courses, the relocation of teaching to an online environment, which is unfortunately more distant from the adult and older population, caused a loss of financial education for almost a year and a half, as attention began to focus on other areas. At the same time, however, the pressure on consumers, citizens and the rationality of their decisions in the management of personal finances, savings and their investment in movable or immovable property has increased significantly. We can thus say that the pandemic has further highlighted the risks that the low level of financial literacy in society has. The purpose of our paper is to present selected data and statistics on which we will demonstrate the need to strengthen financial education, especially in times of crisis, which undoubtedly was and continues to be a pandemic.

Keywords: financial education, pandemic, coronavirus, COVID-19, savings, financial health, public finance, investment, real estate, prices

Vplyv pandémie na spoločenský život

Situácia posledných mesiacov či viac než roku a pol spojená s priebehom pandémie zasiahla celú spoločnosť a ešte zvýraznila či prepojila problémy, ktoré sme vtedy mohli v spoločnosti sledovať. Pandémia koronavírusu zároveň spôsobila aj zavádzanie extrémne prísnych hygienických a protiepidemiologických opatrení výsledkom, ktorých bolo zatváranie mnohých prevádzok na niekoľko mesiacov a totálna stagnácia finančného a ekonomického trhu. Samozrejme, spustilo to aj vlnu prepúšťania a nedostatku pracovných miest. Mnohí ľudia si v tomto období síce uvedomili, že k bežnému životu naozaj veľa nepotrebujú, no po pandemickom uvoľnení prišiel radikálny nárast spotreby, na ktorý trhy len ťažko dokážu reagovať. Výsledkom je tak nárast inflácie, radikálny vzostup cien kľúčových komodít, ale aj cien tovarov a služieb. Pandémia, tak poukázala na našu nepripravenosť a extrémne zlú finančnú gramotnosť naprieč populáciou, ale aj výraznú príjmovú heterogenitu naprieč regiónmi Slovenska. Ako uvádza Děd, M. „*Odhady nástupu alebo zľúčenia hospodárskej krízy a recesie s pandemiou sa líšia, rovnako ako predpovede možného konca pandémie z hľadiska medicíny.*“ (Děd, Klučiarovský, 2011, s.196) Značné množstvo domácností zostalo bez finančného príjmu a len s minimálnou rezervou na dlhšie časové obdobie. V kontexte s týmito problémami, ktoré zasiahli nie malú časť slovenskej spoločnosti sa tak začalo aktívnejšie hovoriť aj o otázkach finančnej a ekonomickej gramotnosti Slovákov v spojitosti so schopnosťou prežiť a preklenúť náročné obdobie a výpadok pravidelného príjmu. Samozrejme, dnes ešte nie sú dostupné pandemické a po pandemické dáta, ale už je viac než zrejmé, že problematika finančnej gramotnosti sa stane prioritou mnohých výskumov a analýz a ich výsledky a závery vôbec nebudú lichotivé a potešujúce. Ako uvádza Kláseková: „*Už v čase nástupu pandémie a s tým spojenou koronakrízou (25. a 26. marca 2020) uskutočnila agentúra Focus prieskum na vzorke 1 015 respondentov, v ktorom sa zaoberala otázkami vplyvu výpadku príjmov na finančnú situáciu ľudí. Z prieskumu napríklad vyplynulo, že vážne finančné problémy má, alebo ich očakáva 20,5 % respondentov, 44,3 % uviedlo, že so svojím príjmom vystačia, ale len z mesiaca na mesiac, 25,8 % respondentov uviedlo, že si dokážu niečo usporiť, ale len na mimoriadne výdavky a len 9,4 % respondentov vnímalo svoju finančnú situáciu ako pozitívnu.*“ (Kláseková, M., 2020)

Ďalšie uskutočnené prieskumy poukázali na zarážajúci fakt, že pokles príjmov zaznamenalo až 45% slovenských domácností a zároveň detekovalo strach o budúci vývoj udalostí a ich vlastnú finančnú existenciu a schopnosť splácať záväzky. V podstate polovica slovenskej populácie vykazuje menšie alebo rovnajúce sa finančné rezervy na úrovni mesačných úspor, ktorými sú schopné vykryť mesačný výpadok príjmu. Je to vysoko alarmujúce číslo jednak v kontexte samotnej finančnej gramotnosti, ale aj príjmovej politiky a nízkej úrovne miezd a plátov voči súčasným cenám tovarov, komodít a realít. Absencia finančnej rezervy v slovenských domácnostiach nie je produktom pandémie a ani jej dopadom - bola tu už roky pred ňou, poukazujú na to aj analýzy projektu *Household finance and consumption survey* a Národnej banky Slovenska ešte v predpandemickom období roka 2017. Výsledkom týchto analýz bolo alarmujúce zistenie, že až 10% domácností nemá žiadne finančné rezervy, 20% by prežilo maximálne jeden mesiac a 50% domácností by bez inflácie a nutnosti zmeny spotrebiteľského správania sa prežilo maximálne pol roka. De facto 80% domácností nie je schopných generovať dostatočnú finančnú rezervu, ale v extrémne rizikovom stave sa nachádza tretina slovenských rodín a domácností, ktorá by po prvom mesiaci krízy začala vytvárať finančnú stratu a zadlžovať sa. (Klaseková, 2020) Z uvedeného tak vyplýva, že riziko finančnej krízy a prepadnutia do chudoby, resp. do krízovej situácie núdze a sociálnej či ekonomickej tiesne je k mnohým domácnostiam relatívne blízko a bližšie ako by si možno dokázali uvedomiť. Práve preto je nevyhnutné začať tieto domácnosti a ich zárobkovočinné osoby vzdelávať, aby sa im podarilo vymaniť zo situácie, kedy prežívajú z mesiaca na mesiac a s očakávaním ďalšej výplaty. Často s vedomím úverového, hypotekárneho či leasingového zaťaženia alebo dokonca ich kombinácie. Ako uvádza Klučiarovský M. „*Otvárajú sa otázky reálneho života na dlh v spoločnosti, v ktorej bude takmer každý občan istým spôsobom dlžný systému, ktorý ale reálne nedisponoval a nedisponuje čiastkami, ktoré napožíčiaval.*“ (Klučiarovský, 2018, s.50) Výpadok príjmu a následná strata zamestnania, tak môžu spustiť lavínu psychických a zdravotných dopadov na jedinca, kedy jeho začlenenie a opätovné zamestnanie nemusí prísť ihneď a môže trvať niekoľko mesiacov. Obzvlášť v prípade, že pracovný trh je v depresií a vo výraznom poklese ponúkaných nových a voľných pracovných miest.

Poznanie finančnej gramotnosti je pomerne komplexné a v zásade možno vychádzať z troch základných zložiek, ktorými disponuje:

- ✓ Peňažná gramotnosť, tá je reprezentovaná schopnosťami zručnosťami spravovať hotovostné a bezhotovostné finančné operácie a transakcie pričom si vyžaduje poznanie tých najdôležitejších nástrojov.
- ✓ Cenová gramotnosť prináša mechanizmy a nástroje nevyhnutné na porozumenie cenovým mechanizmom a systému inflácie.
- ✓ Rozpočtová gramotnosť, predstavuje najsofistikovanejšie kompetencie a schopnosť pracovať, programovať, predvídať a plánovať svoje finančné operácie, rozpočet a investície vrátane správy všetkých svojich domácich aktív a finančných záväzkov.

Dôraz na rozvoj finančnej gramotnosti je značný a nemá len národnú, ale aj zahraničnú úroveň. Vo veľkej miere sa o rozvoj agendy a osvety finančnej gramotnosti snaží OECD a upozorňuje na potrebu kontinuálneho skvalitňovania naprieč spoločnosťou, nielen v rámci povinnej školskej dochádzky, ale aj u študentov vysokých škôl a u dospelaj populácie vrátane seniorov bez rozdielu či daná osoba je zarábajúcim subjektom alebo nie. Nakoľko finančná gramotnosť by mala byť dostupná, univerzálna a nepretržitá a každý jednotlivec je súčasťou ekonomického systému štátu a spoločnosti, v rámci ktorého žije, preto by mal aj poznať jeho zákonitosti a pravidlá. (Asiar, 2011) Práve tu sa nám otvára priestor pre percepciu nového rozmeru ekonomickej gramotnosti ako pravidiel. Pravidiel, ktoré nastavuje svojou legislatívou štát a vlády v podobe platných zákonov, pravidiel, ktoré prináša bankový, nebankový a finančný sektor, ale aj okrajových pravidiel realitného trhu, obchodu so službami a tovarmi či bežný platobný styk. Komplex týchto aktivít pomenúvať rozsah činností a pôsobností, s ktorými sa musí jedinec vyrovnávať, a ktorých základné pravidlá by mal poznať. Nakoľko finančnú gramotnosť nemôžeme vnímať len ako snahu ušetriť peniaze a držať ich neaktívne v bankovom účte alebo doma v zásuvke. (Kováčková, 2011) Mala by nás naučiť s financiami pracovať, dokázať ich investovať zhodnotiť a zúročiť tak, aby nestrácali na hodnote aj napriek inflácií či zdražovaniu tovarov a služieb, ktoré vnímame teraz po druhej vlně pandémie. Súčasťou poznania pravidiel piliera ekonomickej gramotnosti je aj schopnosť vyhodnocovať východiskový stav populácie, spoločnosti či vybranej cieľovej skupiny, ako sú žiaci základných a stredných škôl alebo dospelá a pracujúca populácia spravidla medzi 18 až 64 rokom života. Samozrejme, každá analýza a metodika môže byť nastavená inak a aj na vekové ohraničenie cieľovej skupiny nazerať cez iné indikátory a premenné. Jedným z príkladov takéhoto testovania je známy medzinárodný systém PISA (*Programme for international student assessment*), ktorý sa snaží na medzinárodnej úrovni zisťovať, analyzovať a porovnávať výsledky vybraných otázok medzi inými aj ekonomickej a finančnej

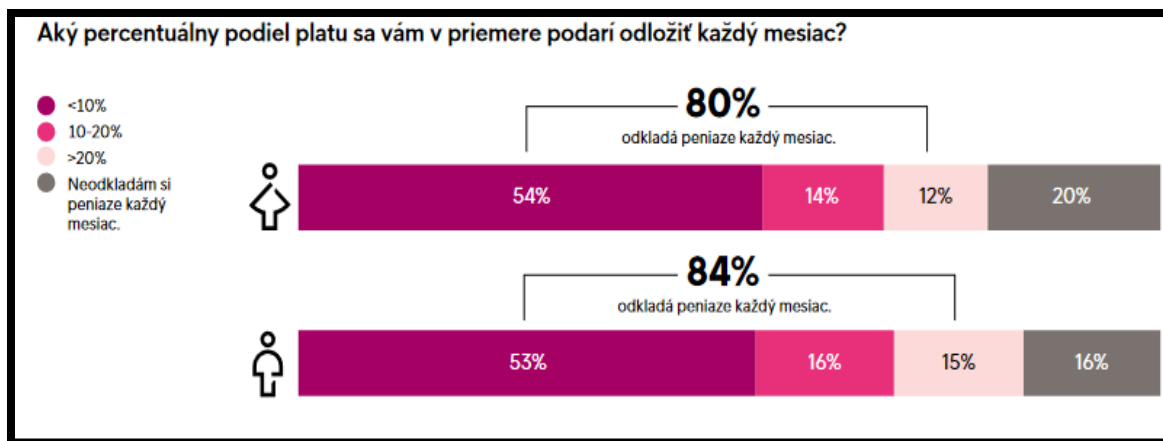
gramotnosti. Pričom výsledkom predmetnej analýzy nie je, či žiaci zvládli dané štúdium ekonomickej gramotnosti, ale do akej miery ho zvládli a akým rozsahom kompetencií v rámci tejto gramotnosti disponujú na konci študijného cyklu. (Miklovičová, Valovič, 2018)

Dostupnosť finančného vzdelávania

Fragmentácia kvality, dostupnosti a prístupu k vzdelávaniu finančnej gramotnosti je prítomná a naprieč vekovými skupinami veľmi výrazná. Dnes už neplatí základné poznanie bazálnej gramotnosti vedieť čítať, a písať či počítať, je potrebné získavať nové zručnosti pre orientáciu vo svete peňazí, o čom hovoria všetky populárne ročenky, analýzy aj štúdie popredných svetových organizácií ako OCED, UNESCO, Svetová banka, ale aj našich domácich autorít počnúc Ministerstvom školstva vedy výskumu a športu či Národnou bankou Slovenska.

Istým znakom ekonomickej stability je objem úspor, ktorým disponujú jej občania. Slovenská republika má v tomto kontexte veľmi nevhodnú štruktúru úspor, ktorá jej občanom len veľmi ťažko môže pomáhať preklenúť horšie finančné obdobie či prípade krízy. Naplno sa to prejavilo práve počas prvej a druhej vlny pandémie, keď ľudia museli žiť aj zo svojich usparených finančných prostriedkov. Lenže v prípade Slovenska sa jedná o úspory alokované v nehnuteľnom majetku. To by ešte nebol tak zásadný problém, nakoľko nehnuteľný majetok sa dá predať, aj keď nie okamžite a hneď, avšak ich miera úspor je alokovaná v nehnuteľnostiach, ktoré obývajú, tým pádom sú zablokované na možnosti ďalšieho využitia v podobe rezervného finančného fondu. Jedinú vec, ktorú v kombinácii s príjmom môžu využiť sú teda úverové produkty. (Cupák, 2020) To však spúšťa lavínu zadlžovania sa, o ktorej sme si písali v odstavci vyššie. Preto je nevyhnutné dbať na správny pomer štruktúry úspor.

Graf.č.1: Úspory Slovákov na mesačnej báze za rok 2020

Zdroj: European Consumer Payment Report 2020 – Slovensko

Podrobnejšiu analýzu štruktúry a podoby sporenia a úspor Slovákov nájdeme v každoročnej správe European Consumer Payment Report aj v jej najaktuálnejšej verzii za rok 2020. Hospodárske otrasy spôsobené pandemiou priniesli výrazný pokles disponibilných príjmov pre slovenské domácnosti až 44% z nich uviedlo v rámci štúdie, že pocítili pokles príjmov na mesačnej báze, pričom priemer EÚ bol len na úrovni 35%. Zmenil sa aj systém šetrenia, Európania a aj my sme začali síce výraznejšie šetriť, ale šetríme na krátkodobé obdobie, občania sa nezameriavajú na dlhodobé investície, nechcú alokovať svoje financie vo fondoch, dlhopisoch a cenných papieroch či akciách, nakoľko v nich vidia jednak riziko poklesu pod vplyvom otrasov v globálnej ekonomike a zároveň hrozbu relatívne dlhej viazanosti financií potrebných pre prípad akútnej krízy (strata zamestnania, platová neschopnosť, dlhodobá choroba a práce neschopnosť a iné.) Podľa prieskumu každý tretí Európan 34% šetrí po pandemií menej ako pred ňou, ale šetrí na kratšie obdobie. Podiel Slovákov, ktorí si na mesačnej úrovni šetria finančné prostriedky vzrástol na 82 %, avšak nie sú spokojní s našetrenou sumou ani s objemom šetrenia vo výške do 10% ich disponibilného platu. (Klaseková, 2020)

Záverčné zhrnutie

Prieskum ECPR 2020 ukazuje, že finančná gramotnosť počas pandémie koronavírusu postupne narastala naprieč celou EÚ, ale aj na Slovensku. Zároveň približne polovica európskych spotrebiteľov tvrdí, že sa potreba zlepšiť ich finančné zabezpečenia stala prioritou od čias vypuknutia pandemickej krízy. Vidieť tu môžeme, ale aj istý rozkol medzi tým, že väčšina Slovákov považuje svoje finančné vzdelanie za postačujúce na správu domácich financií, realita je však taká, že je nepostačujúce alebo nestíha sledovať nové trendy a orientovať sa v ňom, čo sa odráža aj v štruktúre úspor domácností. Primárnym zdrojom

poznania a vzdelávania sa vo finančnej gramotnosti je internet, nasledujú rodiny a rodičia, školy, banky, nezávislí finanční poradcovia, médiá a priatelia či sociálne siete. Ak si pozornejšie uvedomíme túto postupku subjektov, ktoré nám ovplyvňujú a modifikujú finančné vzdelávanie chýba im inštitucionálna podoba, ktorá by edukačným procesom dodávala komplexnosť a logiku. Internet je rizikovým kvôli vzrastajúcemu objemu hoaxu, rodičia sú na prvotnú finančnú gramotnosť síce dôležití, no musia ju aj rozvíjať. Až na treťom mieste podľa prieskumov sú školy a banky, no výrazne absentuje tretí sektor, ktorý by sa mohol inštitucionalizovať a spojiť sa so školami a bankami, teda subjektmi, ktoré majú mať eminentný záujem na rozvoji finančnej gramotnosti a vstúpiť do procesu vzdelávania finančnej gramotnosti. Tak ako pandémie na svojom začiatku v prvej, ale aj v druhej vlne poukazovala na zdravotnú zraniteľnosť skupiny najstarších obyvateľov a seniorov. Z hľadiska ekonomického a finančného tou najzraniteľnejšou skupinou boli mladí dospelí ľudia od 18 do 35 rokov a rodičia, najmä mladí rodičia alebo osamelý rodič s dieťaťom alebo rodičia, kde jeden rodič je na materskej alebo rodičovskej dovolenke. Práve týchto cieľových skupín sa najviac týkalo aj prepúšťanie alebo rušenie pracovných miest v gastro sektore, cestovnom ruchu a službách

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ASIAR, L. ed. *Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomického vzdelávania*, 1.vyd. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra pedagogiky, 2011. ISBN 978-80-225-3249-5.

DĚD,M., KLUČIAROVSKÝ,M., 2021., *Discursive analysis of globalization and autarchy in the present global economy*,. In European Forum of Entrepreneurship 2021, Newton College Prague, 195 -202p., ISBN 978-80-87325-42-1

CUPÁK, A. et al. *Majú slovenské domácnosti rezervy pred krízou?* 2020. [cit. 10. 06. 2020]. Dostupné na internete:http://nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2020/AK78_Financne_rezervy_domacnosti.pdf.

KLÁSEKOVÁ, M. Päťna ľudí hovorí, že bude mať problém splácať dlhy. Prieskum Focusu o financiách v koronakríze. 2020. [cit. 10. 06. 2020]. Dostupné na internete: <https://e.dennikn.sk/1829954/patina-ludi-hovori-ze-bude-mat-problem-splacat-dlhy-prieskum-focusu-o-financiach-v-koronakrize>.

KOVALČÍKOVÁ,Z. 2011.*Základy finančnej gramotnosti*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8052-375-6

KLUČIAROVSKÝ M. 2018., *Globalizácia ako predmet komparatívnej analýzy*, Praha, Vysoká škola mezinárodných a verejných vzťahů Praha, o.p.s, prvé vydanie, 2018,. 187s. ISBN: 978-80-86747-53-8

MIKLOVIČOVÁ, J. – VALOVIČ, J. Národná správa PISA 2018. Bratislava: Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, 2019. ISBN 978-80-89638-32-1. Dostupné na internete: https://www.nucem.sk/dl/4636/Narodna_sprava_PISA_2018.pdf.

Autor

Mgr. Ing. Ján Pitoňák, MBA, MPH.,
jan.pitonak@vip-vs.sk
Doktorand
Univerzita Jána Amose Komenského Praha,
Roháčova 1148/63, 130 00 Praha 3